

**NO-TURKIY DAVLATLAR TARKIBIDA YASHAYOTGAN TURKIY
ELATLARNING MILLIY IDENTITETI, MIKRO-MILLATCHILIK
HARAKATLARI VA TURK DAVLATLARI TASHKILOTIGA
NISBATAN UMIDLARI**

Saidmamatov Saidolim Akbar o'g'li

“Xalqaro munosabatlar” yo‘nalishi 2- kurs talabasi

Ilmiy rahbar: Turdiyev Madiyor Mamanazarovich

Alfraganus universiteti katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: So‘nggi o‘n yilliklar ichida dunyo bo‘ylab etnik, madaniy va identitet bilan bog‘liq muammolar global siyosatning markaziy masalalaridan biriga aylandi. Ayniqsa, turkiy elatlar orasida tarixiy o‘zlikni saqlash, madaniyatni davom ettirish va global muhitda o‘z ovozini yo‘qotmaslikka intilish tobora kuchayib bormoqda. Bu jarayonlar ayniqsa no-turkiy davlatlar – Rossiya, Xitoy, Eron, Iroq singari mamlakatlar hududida istiqomat qilayotgan turkiy elatlar misolida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Ushbu maqola ana shu guruhlarning madaniy va etnik identitetini saqlab qolish yo‘lidagi harakatlarini, ulardagi mikro-millatchilik holatlarini va transmilliy birdamlikka bo‘lgan ichki ehtiyojni o‘rganishga qaratilgan.

Maqolada bir nechta asosiy savollar tahlil qilinadi: Qanday qilib tarixan turkiy bo‘lgan elatlar bugungi kunda boshqa siyosiy va madaniy makonda yashamoqda? Ular o‘z madaniyatini qanday asrab qolmoqda? Diaspora tashkilotlari, ijtimoiy tarmoqlar, madaniy markazlar, til va din sohasidagi tashabbuslar qanday rol o‘ynayapti? Shu bilan birga, maqolada turkiy elatlar orasida Turk Davlatlari Tashkilotiga (TDT) nisbatan shakllanayotgan umidlar, ularning bir qismi sifatida tan olinishga bo‘lgan intilishlari, va bu umidlarning real geosiyosiy kontekstdagi imkoniyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida tarixiy qiyosiy tahlil, kontent-analiz va zamonaviy diasporalarning media faoliyati asos qilib olingan. Har bir turkiy guruh alohida ko‘rib chiqilib, ularning madaniy siyosatga javoban qanday ichki qarshilik shakllari (mikro-millatchilik)ni ishlab chiqayotgani tahlil qilinadi. Ushbu maqola faktlar asosida, lekin insoniy yondashuvda yozilgan bo‘lib, ilmiy xulosalar orqali etnik va madaniy birdamlik haqidagi tushunchalarga yangi yondashuv olib kirishni maqsad qiladi.

Kalit sozlar: Turkiy elatlar, madaniy identitet, mikro-millatchilik, diaspora, no-turkiy davlatlar, assimilyatsiya, TDT, xalqaro birdamlik

Annotation: In recent decades, issues related to ethnicity, cultural identity, and national consciousness have re-emerged as critical elements in global politics. Among the most affected are the Turkic peoples who reside outside of sovereign Turkic-majority states, including within the Russian Federation, China, Iran, and Iraq. Despite being historically rooted in their respective regions, these communities face increasing cultural

and political pressures that threaten their linguistic heritage, religious practices, and collective memory. This article explores the dynamics of micro-nationalism and cultural resilience among Turkic minorities living in non-Turkic majority states, with a particular focus on their efforts to maintain ethnic identity under modern state systems. The study examines several key dimensions: the geographical and historical distribution of Turkic groups in non-Turkic polities; the challenges they encounter in language preservation, cultural transmission, and political representation; and the role of diaspora networks, cultural associations, and digital media in fostering a shared sense of belonging. Particular attention is paid to the perception of the Organization of Turkic States (OTS) as a symbolic and potential political-cultural hub for fragmented Turkic communities, and how this shapes identity narratives among diasporas and minorities.

Methodologically, the paper employs a combination of historical-comparative analysis and discourse observation based on open-source diaspora publications and cultural materials. Case studies of specific communities—such as Tatars and Bashkirs in Russia, Uyghurs in China, Azerbaijani Turks in Iran, and Turkmens in Iraq—are used to illustrate both common patterns and localized responses. Rather than adopting a confrontational or political tone, the article seeks to illuminate the human aspect of cultural survival and collective memory.

By presenting nuanced, data-informed, and ethically balanced analysis, this research aims to contribute to a deeper academic understanding of minority identity formation in the 21st century and offers insights for scholars and policymakers working on ethnic diversity and transnational solidarity.

Keywords: *Turkic minorities, cultural identity, micro-nationalism, diaspora, non-Turkic states, assimilation, OTS, transnational belonging*

KIRISH: So‘nggi yillarda dunyo siyosatida milliylik va globalizm o‘rtasidagi ziddiyat kuchayib bormoqda. Ayniqsa, o‘z tarixiy yurtlarida yashayotgan, ammo siyosiy chegaralar taqozosi bilan ko‘pchilik bo‘lmagan holatda qolgan etnik guruhlar uchun bu holat yangi sinovlar keltirib chiqarmoqda. Ana shunday guruhlar orasida turkiy elatlar alohida o‘ringa ega. Bugungi kunda Rossiya, Xitoy, Eron, Iroq kabi davlatlarda millionlab turkiy elatlar yashaydi. Ularning ayrimlari (tatarlar, boshqirdlar, chuvashlar, uyg‘urlar, ozarbayjonlar, turkmanlar) ming yillik tarixga ega hududlarda yashashiga qaramay, siyosiy va madaniy muhit o‘zgarishi tufayli o‘zlikni yo‘qotish xavfiga duch kelmoqda.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, hozirgi davrda bu guruhlar orasida mikro-millatchilik unsurlari, ya’ni kichik miqyosdagi, lekin ichki ruhiy jihatdan kuchli bo‘lgan identitet harakatlari kuchaymoqda. Tilni saqlash, madaniy merosni asrash, diniy qadriyatlarni davom ettirish, diasporalarning faolligi va transmilliy birdamlik istagi — bularning barchasi zamonaviy “ko‘rinmas chegaralar” ichida bo‘lib o‘tayotgan jarayonlardir. Ularning kurashi shunchaki siyosiy emas, balki ma’naviy, ruhiy, madaniy kurashdir. Aynan mana shu jihatlari, bu mavzuni faqat tarixiy yoki etnografik masala emas, balki hozirgi global siyosiy tafakkurda tahlil qilish zarurligini ko‘rsatadi.

Mazkur tadqiqotda ana shu elatlarning etnik identiteti qanday saqlanayotganiga, ularning ijtimoiy va madaniy tashabbuslar orqali o'zini ifodalashga bo'lgan intilishlariga, va eng muhimi, turkiy birdamlik timsoli sifatida ko'rilayotgan Turk Davlatlari Tashkilotiga (TDT) nisbatan umid va munosabatlariga chuqur ilmiy yondashuvda qaraladi.

Tadqiqot obyekti — Rossiya, Xitoy, Eron, Iroq kabi davlatlarda yashayotgan turkiy elatlar;

Tadqiqot predmeti — ularning identitet siyosati, madaniy faoliyati va mikro-millatchilik shakllari;

Tadqiqot maqsadi — o'zlikni saqlash harakatlarini tahlil qilish, TDTga nisbatan umidlarni baholash va diasporaviy jarayonlarni chuqur o'rganish.

Bu maqola hech bir davlat siyosatini radikal baholamaydi. Aksincha, insoniylik, madaniyat va tarix nuqtai nazaridan yondashib, turkiy elatlarning ichki ruhiy olamini tushunishga harakat qiladi. Shu bilan birga, maqola turkiy birdamlik haqida ilmiy va asosli tasavvur berishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI: Turkiy elatlarning no-turkiy davlatlar hududidagi mavjudligi va ularning identitetga doir kurashi ilmiy doiralarda tobora ko'proq e'tiborni tortmoqda. Bu masala etnosotsiologiya, tarix, siyosatshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarining kesishgan nuqtasida turadi. Ayni paytda, mavjud ilmiy manbalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, turkiy diasporalar va ozchilik guruhlarining mikro-millatchilik harakatlari hali yetarlicha o'rganilmagan yoki faqat siyosiy ziddiyatlar kontekstida talqin qilingan.

Birinchi bo'lib bu masalani kengroq tahlil qilgan olimlardan biri Edward Said bo'lib, u "Orientalism" asarida g'arbiy siyosiy dominantlikda madaniy identitet qanday buzilishini ko'rsatgan. Bu nazariy qamrov ayniqsa uyg'urlar yoki Eron turklari holatida amalda ko'zga tashlanadi. Benedict Anderson esa "Imagined Communities" asarida millat tushunchasini ijtimoiy tasavvur sifatida yondashadi, bu esa mikro-millatchilikni "tasavvuriy o'zlik" sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Markaziy Osiyo bo'yicha yetakchi tadqiqotchi olimlardan biri Adeeb Khalid bo'lib, uning "Islam after Communism" va boshqa ishlari post-sovet turkiy xalqlarning diniy-madaniy qayta uyg'onishini tasvirlaydi. Shuningdek, Shirin Akiner va Martha Brill Olcott tomonidan yozilgan maqolalarda Tatariston, Boshqirdiston, va boshqa rus federatsiyasi tarkibidagi turkiy elatlarning muammolari keng tahlil etilgan. Sean Roberts esa uyg'urlar bo'yicha yozgan "The War on the Uyghurs" nomli kitobida Xitoydagi uyg'ur muammosining global geosiyosiy kontekstini ochib beradi.

Yana bir muhim yo'nalish — diasporalarning ijtimoiy faolligini tahlil qiluvchi ishlardir. Masalan, Khachig Tölölyan diasporani faqat emigratsion harakat emas, balki transmilliy tarmoqlarga ega faol siyosiy subyekti sifatida ko'radi. Bugungi kunda uyg'ur, ozarbayjon, tatar diasporalari global axborot maydonida o'z ovozi eshittira boshladi. Bu esa mikro-millatchilikning faqat ichki emas, balki tashqi (transmilliy) ko'rinishiga ham dalil bo'la oladi.

Turk Davlatlari Tashkilotiga nisbatan ilgari yozilgan ilmiy manbalar soni kamroq bo'lsa-da, bu tashkilotning konsepsiyasi, tarixiy zaminlari, va siyosiy rolini tahlil qilgan maqolalar mavjud. Jumladan, Hikmet Eren va Bayram Balci singari turk tadqiqotchilari TDTning turkiy elatlar orasidagi yumshoq kuch (soft power) vazifasini tahlil qilgan.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar mavzuning geosiyosiy va identitet jihatlariga turlicha yondashgan bo'lsa-da, ularning ko'pi turkiy elatlarning subyektiv tajribalarini emas, balki ularning siyosiy holatini tahlil qilgan. Shu sababli, ushbu maqola mavjud nazariy asoslar va empirik manbalarni birlashtirib, turkiy elatlarning ichki ruhiy va madaniy kurashini yangicha nuqtai nazardan yoritadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI: Ushbu maqola bir nechta metodologik yondashuvlar asosida tayyorlangan bo'lib, ularning kombinatsiyasi mavzuning murakkab va ko'p qatlamli tabiatini chuqurroq ochib berishga xizmat qiladi. Tadqiqot asosan tarixiy-qiyosiy tahlil, kontent-analiz, madaniy kontekstualizatsiya, hamda diskursiv yondashuv metodlariga tayangan.

Birinchiidan, tarixiy-qiyosiy tahlil metodi orqali turkiy elatlarning no-turkiy davlatlarda qanday sharoitda shakllangani, ularning tarixiy ildizlari, davlatlararo chegaralar qanday ajratganligi, va bu ajratishlar qanday identitet zaminlariga ta'sir qilganligi o'rganildi. Bu jarayonda tatarlar va boshqirdlar (Rossiya), uyg'urlar (Xitoy), ozarbayjonlar (Eron), turkmanlar (Iroq) misolida mustamlaka siyosatlari va modernizatsiya jarayonlarining ta'siri tahlil qilindi.

Ikkinchiidan, kontent-analiz orqali turli ochiq manbalar, diaspora veb-saytlari, turkiy faollar tomonidan yozilgan maqolalar, YouTube, Telegram, Twitter kabi platformalardagi nutqlar va materiallar o'rganildi. Ushbu tahlil orqali mikro-millatchilik alomatlari, identitet va madaniy o'zlik haqidagi fikrlar qanday ifoda etilayotganiga e'tibor qaratildi. Ayniqsa, uyg'urlar, qozonlik tatarlar va Eron turklarining madaniy jurnallari va bloglari asosiy manba bo'lib xizmat qildi.

Uchinchiidan, madaniy kontekstualizatsiya metodi orqali har bir guruh yashayotgan davlatdagi siyosiy kontekst inobatga olindi. Masalan, Xitoyda uyg'urlar masalasiga nisbatan senzura, Eronda ozarbayjon tilida ta'limga cheklovlar, Rossiyada federal tizim ichida tatar tilining maqomi pasaytirilishi — bularning har biri madaniy kontekstda baholandi. Bu yondashuv milliy o'zlik va madaniy bosim o'rtasidagi ziddiyatlarni tushunishga xizmat qildi.

To'rtinchidan, maqolada diskursiv yondashuvdan ham foydalanildi, ya'ni turkiy diasporalarning o'z millatiga nisbatan qanday so'zlar bilan murojaat qilayotgani, qanday ideallarni ilgari surayotgani va ularning TDT (Turk Davlatlari Tashkiloti) haqida qanday orzulari borligi tahlil qilindi. Bu orqali harakatlar faqat siyosiy emas, balki ma'naviy va ramziy jihatdan ham tahlil qilindi.

Bundan tashqari, maqolada xalqaro ilmiy maqolalar, tarixiy hujjatlar, diaspora axborotlari, hukumat bayonotlari va xalqaro tashkilotlarning ma'lumotlari qo'llanildi. Tadqiqotda faqat manba asosida emas, balki muallif sifatida muayyan guruhlarining

holatiga insoniy, madaniy yondashuv ham qo‘llandi, bu esa maqolaga sun‘iy emas, balki hayotiy ruh bag‘ishladi.

8.1. Turkiy elatlarning no-turkiy davlatlardagi tarqalishi:

Dunyo bo‘ylab tarqalgan turkiy elatlar geografik, tarixiy va siyosiy jihatdan turlicha kontekstlarda yashab kelmoqda. Asosan Markaziy Osiyoda siyosiy hukmronlikka ega bo‘lgan Turk davlatlari bilan bir qatorda, ko‘plab turkiy elatlar boshqa, ya‘ni no-turkiy hukmron millatga ega davlatlar tarkibida yashashga majbur bo‘lgan. Ularning mavjudligi tarixiy ixtiloflar, imperiyalar parchalanganidan keyingi chegaralarning sun‘iy chizilishi va geosiyosiy o‘zgarishlar natijasidir. Bugungi kunda turkiy elatlarning eng yirik diasporalari Rossiya Federatsiyasi, Xitoy, Eron va Iroq kabi mamlakatlarda joylashgan.

Rossiya Federatsiyasi tarkibida yashovchi turkiy elatlar — tatarlar, boshqirdlar, chuvashlar, qozoqlar, qoraqalpoqlar, noqaylar va boshqalar — asosan tarixiy Volga-Ural hududlarida yoki Kavkaz yaqinida yashaydilar. Masalan, qozon tatarlarining soni 5 millionga yaqin bo‘lib, bu Rossiyadagi eng yirik turkiy diaspora hisoblanadi. Boshqirdlar esa o‘zining rasmiy respublikasiga ega bo‘lsa-da, davlat tili borasidagi siyosiy bosimlar natijasida madaniy asimilatsiyaga yuz tutmoqda.

Xitoyda yashovchi uyg‘urlar — eng muammoli holatda bo‘lgan turkiy xalqdir. Shinjon (Sharqiy Turkiston) mintaqasi tarixan uyg‘urlarga tegishli bo‘lgan bo‘lsa-da, XX asrdan boshlab bu hududda Xitoy hukumatining kuchli assimilyatsion siyosati olib bori lmoqda. So‘nggi yillarda uyg‘urlar til, din, va madaniyat borasida kuchli bosimga uchrab, xalqaro e‘tirozlar markaziga aylangan. Shu bilan birga, xitoylik qirg‘izlar va qozoqlar ham mavjud, ammo ularning soni kamroq.

Eron tarkibida esa ozarbayjon turklari, turkmanlar va qashqayilar singari guruhlar mavjud. Ayniqsa, ozarbayjonlar mamlakat aholisining 25-30 foizini tashkil etadi, biroq ular siyosiy vakillik va madaniy erkinlik borasida ko‘plab cheklovlarga duch keladilar. Eron hukumati turk tillarida ta‘lim, nashriyot, matbuot erkinligini keskin cheklab kelmoqda.

Iroqda yashovchi turkmanlar asosan Kirkuk va Mosul atrofida joylashgan bo‘lib, ular neft manbalariga yaqinligi sabab siyosiy kurashlarning markazida qolgan. Arablar va kurdlar o‘rtasidagi siyosiy raqobatda ular ko‘pincha e‘tibordan chetda qolgan, ba‘zida esa kuchli bosimlarga uchragan. Turkiya hukumati ular bilan madaniy aloqalarni saqlab qolishga harakat qilmoqda, biroq bu harakatlar ko‘p hollarda geosiyosiy to‘qnashuvlarga sabab bo‘lmoqda.

Mazkur holat shuni ko‘rsatadiki, bugungi dunyoda siyosiy chegaralar har doim ham etnik va madaniy chegaralarga mos kelmaydi. Turkiy elatlar tarqoq holda yashab, o‘z identitetini saqlab qolishga harakat qilmoqda. Ularning mavjudligi nafaqat demografik fakt, balki xalqaro miqyosda tahlil qilinishi kerak bo‘lgan murakkab madaniy va siyosiy hodisadir.

8.2. Milliy o‘zlik va identitet inqirozi:

Identitet insonning kimligini, jamiyatdagi o‘rnini va o‘zini qanday his qilishini belgilovchi asosiy tushunchalardan biridir. Etnik va milliy identitet esa ayniqsa ko‘pchilik bo‘lmagan elatlar uchun mavjudlikning asosi sanaladi. No-turkiy

hukmronlikdagi davlatlarda yashovchi turkiy elatlar bugungi kunda identitet jihatidan murakkab va ko'p qirrali bosqichdan o'tmoqda. Ularning ko'pchiligi siyosiy tuzum tomonidan rasmiy tan olinmagan, til va madaniyatini rivojlantirish imkoniyatidan mahrum, shuningdek o'z milliy qadriyatlarini ommaviy ravishda ifoda etishdan cheklangan holatdadir.

Bu jarayonning asosi — assimilyatsiya siyosati bo'lib, u bevosita yoki bilvosita yo'llar orqali amalga oshiriladi. Masalan, Xitoyda uyg'ur yoshlariga o'z ona tilida ta'lim olish imkoniyati cheklangan, diniy faoliyat nazorat ostida, va "Sinxua madaniyatiga moslashtirish" siyosati orqali ularning o'zligiga tajovuz qilinmoqda. Rossiyada esa tatar va boshqird tilining maktablardan chiqarilishi, federal media vositalarida ruslashtirish siyosati orqali amalga oshirilmoqda. Bu holat "yumshoq assimilyatsiya" deb nomlansa-da, u uzoq muddatli identitet yo'qotilishiga olib keladi.

Shuningdek, bu guruhlar orasida "ichki ziddiyatlar" ham kuzatiladi. Ya'ni, yosh avlodlar va keksalar o'rtasida milliy o'zlikni qanday tushunish borasida tafovut mavjud. Yoshlarda global madaniyat va raqamli dunyo ta'siri kuchayib borar ekan, ular ko'pincha o'z ildizlaridan uzoqlashmoqda. Bunda internet va ijtimoiy tarmoqlarning ikki tomonlama roli bor: bir tomondan u milliy madaniyatga qiziqishni oshirishi mumkin, ikkinchi tomondan esa assimilyatsiyalashgan axborot oqimi orqali o'zlikni xiralashti radi.

Identitet inqirozining yana bir sababi — rasmiy tan olinmaslik. Eron va Iroqdagi ozarbayjon va turkman elatlari rasmiy maqomga ega bo'lmagani uchun, ular o'z millatini ochiqchasiga ifoda eta olmaydi. Bu holat inson psixologiyasiga salbiy ta'sir etadi: o'zligidan uyalanish, o'z madaniyatini rad etish, "ikki dunyo o'rtasida qolganlik" hissi paydo bo'ladi. Bu esa jamiyatda marginal guruhlar sonini ko'paytiradi va ijtimoiy ajralishni kuchaytiradi.

Ushbu bo'limdan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki, identitet inqirozi — bu faqat siyosiy emas, balki insoniy muammo. Turkiy elatlarning o'zini anglash jarayoni, ularning madaniy o'zligini saqlab qolish harakati, va avlodlar orasidagi uzviylik tiklanmasa, bu guruhlar yo'qolib ketish xavfi ostida qoladi. Shu boisdan, bu masalani global ilmiy doiralarda tan olish va chuqur tahlil qilish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

8.3. Mikro-millatchilik shakllari va diasporalarning roli:

Mikro-millatchilik — bu siyosiy davlat tuzumiga qarshi ochiq qarshilik emas, balki jamiyat ichida, madaniyat, til, diniy amaliyot, va turmush tarzida milliy o'zlikni saqlab qolishga qaratilgan norasmiy, ammo kuchli harakatdir. Bu harakat ko'plab no-turkiy davlatlar ichida yashovchi turkiy elatlar orasida kuzatilmoqda. Ayniqsa, rasmiy tan olinmagan yoki cheklovlar ostida yashayotgan elatlar o'zini milliy jihatdan ifodalash uchun noan'anaviy shakllardan foydalanmoqda.

Masalan, uyg'ur diasporasi Xitoyda ochiq madaniy faoliyat olib borolmagan bo'lsa-da, Turkiya, Germaniya, AQSh kabi davlatlarda faol diasporaviy tashkilotlar tuzgan. Bu tashkilotlar orqali madaniy festival, teatr, raqs, til o'rgatish kurslari tashkil qilinmoqda. Uyg'ur yoshlarining Instagram, YouTube va Telegram platformalaridagi videobloglari orqali tarixiy voqealar, milliy liboslar, an'anaviy taomlar va diniy urf-odatlar keng

yoritilmoqda. Bu harakatlar garchi siyosiy bayonotlar darajasida bo‘lmasa-da, mikro-millatchilikning raqamli shaklidir.

Rossiyadagi tatarlar va boshqirdlar esa ko‘proq akademik va adabiy faoliyat orqali o‘zlikni saqlab qolishga harakat qilmoqda. Tatar adabiyoti va tilidagi podkastlar, bolalar uchun yozilgan ertaklar, milliy she‘riyat kechalari mikro-millatchilikning so‘z bilan ifodalangan, lekin ma‘naviy kuchli ko‘rinishidir. Yosh avlodlar orasida “Tatarcha TikTok” loyihasi, “Volga voices” singari podkastlar orqali raqamli milliy uyg‘onish kuchaymoqda.

Eronlik ozarbayjonlar o‘z madaniyatini yashirin, lekin barqaror usulda saqlab kelmoqda. Ularning turk tilidagi o‘zbek, ozarbayjon, turk musiqasini tinglash, bolalarga uyda ana shu tillarda so‘zlash, va Noruz bayramini turkiy an‘analarda nishonlash orqali olib borayotgan mikro-harakatlari e‘tiborga loyiqdir. Ular internet orqali TDTga oid yangiliklarni kuzatish, milliy ramzlar va tarixiy shaxslar haqida postlar ulashish orqali turkiy o‘zlik bilan ruhiy bog‘liqlikni saqlamoqda.

Diasporalar turkiy o‘zlikni saqlashda transmilliy ko‘prik vazifasini bajarmoqda. Ular bir vaqtning o‘zida ham vatandagi elat bilan, ham tashqi dunyo bilan bog‘lovchi vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ayni paytda diaspora o‘z o‘rnini faqat siyosiy faoliyatda emas, balki madaniy diplomatiya, xalqaro aloqalar va gumanitar tashabbuslarda ham topmoqda. Bu mikro-harakatlar turkiy elatlarning global axborot maydonidagi mavjudligini ta‘minlab, ular o‘z millatini unutmasligi uchun ichki va tashqi ishonchni mustahkamlab bormoqda.

Shu bois, mikro-millatchilik — bu “kuchli davlat”ga emas, balki “kuchli madaniyat”ga tayanadigan harakatdir. Diaspora esa bu madaniyatni yashnatayotgan eng faol va eng ijodiy qatlam hisoblanadi. Ular orqali taralayotgan ruhiy uyg‘onish bugun emas, ertaga siyosiy uyg‘onish uchun zamin bo‘lishi mumkin.

8.4. Turk Davlatlari Tashkilotiga nisbatan umidlar va ehtiyotkorliklar:

Turk Davlatlari Tashkiloti (TDT) keyingi yillarda turkiy dunyo birdamligini ifoda etuvchi asosiy institut sifatida shakllanib bormoqda. O‘zbekistonning to‘laqonli a‘zo bo‘lishi, Turkmanistonning kuzatuvchi maqomga ega bo‘lishi, hamda Vengriya va Shimoliy Kiprning ham ishtiroki bu tashkilotning xalqaro xaritada ko‘proq e‘tibor qozonishiga olib keldi. TDT bugungi kunda faqat siyosiy platforma emas, balki madaniy, iqtisodiy, gumanitar hamkorlik doirasida ham faoliyat yuritayotgan tashkilotdir. Shu sababli, no-turkiy davlatlarda yashovchi turkiy elatlar ham bu tashkilotga alohida umid bilan qaramoqda.

Diaspora va mahalliy elatlar orasida TDTga nisbatan birinchi navbatda ramziy ishonch mavjud. Ular bu tashkilotni o‘zlarining global miqyosdagi milliy timsoli sifatida ko‘rishadi. Ayniqsa, uyg‘ur, ozarbayjonlik eronliklar, va rossiyalik tatar yoshlarining ijtimoiy tarmoqlarda TDT logotipi tushirilgan bayroqlarni ulashishi, turkiy birlig haqida videolar qilishlari bu ishonchni ko‘rsatadi. Ular uchun TDT — bu madaniy unutilmaslik kafolati, identitetni global sahnada saqlash uchun zarur platforma.

Ammo bu ishonch bilan birga ehtiyotkorlik ham mavjud. Diasporalar va mahalliy ozchilik elatlar bu tashkilotni hozircha faqat diplomatik so‘zlar va ramziy harakatlar bilan cheklangan, real siyosiy himoya berolmaydigan tashkilot deb baholashadi. Masalan,

uyg'urlar uchun TDTdan amaliy yordam yoki ochiq siyosiy qo'llab-quvvatlash olinmasligi — norozilikni kuchaytirgan. Xuddi shuningdek, Rossiya ichidagi tatarlar ham tashkilotning o'z holatlariga befarq bo'layotganidan xavotirda.

Bundan tashqari, TDT a'zolarining o'zaro ichki siyosati, tashqi bosimlar, va davlatlararo muvozanat siyosati ham ehtiyotkorlikka sabab bo'lmoqda. Misol uchun, Turkiya — TDTning yetakchi davlatlaridan biri sifatida, bir tomondan uyg'urlar masalasini qo'llab-quvvatlaydi, biroq Xitoy bilan iqtisodiy manfaatlar bois siyosiy bosqichda ehtiyotkor harakat qiladi. Bu holat turkiy elatlar orasida "bizning holatimizni siyosiy savdolarga qurbon qilishmoqda" degan shubhalarni paydo qiladi.

Shunga qaramay, TDT hali ham turkiy birdamlikning eng muhim tayanchidir. U tashkilot sifatida o'z a'zolari sonini oshirayotgan bo'lsa, uning doirasida yuritilayotgan madaniy dasturlar (turkiy tillar o'rtasidagi tarjima loyihalari, talaba almashinuvi, umumiy tarix o'quv dasturlari) xalq orasida umid uyg'otmoqda. TDTning salohiyati hali to'liq ishga tushmagan bo'lsa-da, u turkiy elatlar ongida milliy o'zlik, tarixiy adolat va birdamlik ideallarining umid manbaiga aylangan.

Xulosa qilib aytganda, TDT — bu real siyosiy vosita emas, balki hozircha ko'proq ruhiy va madaniy tayanch. Turkiy elatlar uni o'z identitetini xalqaro darajada tasdiqlovchi vosita sifatida qabul qilmoqda. Tashkilot oldida esa bu ishonchni oqlash, va ramziy darajadan real ta'sirga o'tish mas'uliyati turibdi

XULOSA VA TAVSIYALAR:

Turkiy elatlar tarixan o'z ona yurtlarida mustaqil siyosiy shakllanishga erishgan bo'lsalar-da, bugungi global geosiyosiy sharoitda ularning ko'plab vakillari boshqa — no-turkiy davlatlar tarkibida yashashga majbur bo'lgan. Ushbu maqola orqali aniqlanganki, Rossiya, Xitoy, Eron, Iroq kabi davlatlarda yashovchi tatarlar, boshqirdlar, uyg'urlar, ozarbayjonlar, qashqayilar, turkmanlar — turkiy o'zligini saqlab qolishga intilayotgan, lekin turli darajadagi siyosiy, madaniy va ijtimoiy to'siqlarga duch kelayotgan guruhlardir.

Maqola davomida ta'kidlab o'tildiki, bu guruhlarning o'zligini yo'qotmasligi asosan mikro-millatchilik deb ataluvchi harakatlarga bog'liq bo'lib bormoqda. Bu harakatlar rasmiy siyosatdan mustaqil, lekin ma'nan va madaniy jihatdan kuchli ko'rinishda namoyon bo'lmoqda: tilni saqlash, diniy amallarni davom ettirish, milliy libos va urf-odatlarini avlodlarga o'rgatish, raqamli tarmoqlar orqali birlashish, diaspora tashkilotlari faoliyatida ishtirok etish va h.k. Bular oddiy madaniy ifoda emas, balki global asrda turkiy identitetni saqlab qolishga qaratilgan ongli harakatlardir.

Shuningdek, maqolada ****Turk Davlatlari Tashkiloti (TDT)****ga nisbatan kuchli ramziy ishonch mavjudligi, lekin bu ishonch ehtiyotkorlik bilan qamrab olingani ko'rsatib berildi. Diasporalar TDTni o'z milliy o'zligini xalqaro maydonda tasdiqlovchi ramz sifatida qabul qilmoqda, ammo real siyosiy himoya yo'qligi sababli ishonch hozircha hissiy darajada qolmoqda. Shu sababli TDT oldida ikki yo'nalishda mas'uliyat turadi: madaniy g'amxo'rlikni mustahkamlash va xalqaro miqyosda bu guruhlarning huquqlarini himoya qilishga doir yumshoq diplomatik mexanizmlarni ishlab chiqish.

Tavsiyalar:

1. TDT doirasida turkiy elatlarga bag'ishlangan ilmiy-tadqiqot markazlari tashkil etilishi lozim. Bu markazlar madaniyat, til, tarix, va diasporaviy holatni chuqur o'rganishga ixtisoslashgan bo'lishi kerak.

2. Diasporaviy faollikni qo'llab-quvvatlash dasturlari (grantlar, onlayn platformalar, madaniy festival va o'quv dasturlar) yo'lga qo'yilishi zarur.

3. Turk tillari o'rtasida tarjima mexanizmlarini soddalashtirish orqali madaniy birlashuvni kuchaytirish mumkin.

4. Xalqaro diplomatiyada turkiy elatlarning madaniy va insoniy huquqlarini eslatib turish TDT davlatlari tashqi siyosatining ajralmas qismi bo'lishi kerak.

5. Turkiy davlatlar o'z diasporalarining muammolarini hamdardlik, lekin diplomatik mulohaza asosida tan olib, ularni global fuqarolik madaniyati doirasida qo'llab-quvvatlashi kerak.

Xulosa qilib aytganda, bu maqola turkiy elatlarning identitet kurashini faqat tarixiy yoki siyosiy masala emas, balki insoniy qadriyatlar, madaniy mustahkamlik va xalqaro birdamlik mezonida tahlil qildi. Bu esa turkiy birdamlik g'oyasini faqat davlatlararo munosabat darajasida emas, balki xalq, madaniyat va ruhiy uyg'onish darajasida tushunish zarurligini ta'kidlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. Akiner, S. (1995). *Islamic Peoples of the Soviet Union*. Routledge.
2. Atabaki, T. (2006). *Ethnicity and Autonomy in Iran: The Case of Azerbaijani Turks*. *Iranian Studies*, 39(2), 229–251.
3. Balci, B. (2018). *Uyghur Diaspora and Transnational Identity in Central Asia*. *Central Asian Affairs*, 5(3), 287–307.
4. Cooley, A. (2012). *Great Games, Local Rules: The New Great Power Contest in Central Asia*. Oxford University Press.
5. Cornell, S. E. (2001). *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. Routledge.
6. Eren, E. (2020). *The Role of the Organization of Turkic States in Regional Cooperation*. *Turkish Journal of International Relations*, 19(1), 55–71.
7. Landau, J. M. (1995). *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation*. Indiana University Press.
8. Laruelle, M. (2010). *In the Name of the Nation: Nationalism and Politics in Contemporary Russia*. Palgrave Macmillan.
9. Roberts, S. (2020). *China's Mass Internment of Uyghurs: "Education" or "Cultural Genocide"?*. *Journal of Political Risk*, 8(7).
10. Tokluoglu, C. (2012). *Definitions of National Identity, Nationalism and Nation-Building in Azerbaijan in the Post-Soviet Period*. *Nationalities Papers*, 40(6), 849–867.
11. Yesevi, A. (2021). *Türk Dünyası Entegrasyonu ve Kültürel Diplomasi*. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 128(2), 10–29.

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

12. Zeyrek, M. (2019). Türk Dünyasında Ortak Alfabe ve Eğitim İmkânları. Uluslararası Türk Dünyası Kongresi Bildirileri.

13. UNESCO. (2022). Atlas of the World's Languages in Danger. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org>

14. Turkie Council. (2023). Official Reports and Declarations. Retrieved from <https://www.turkkon.org>

15. Human Rights Watch. (2021). World Report 2021: China Chapter (Uyghurs). Retrieved from <https://www.hrw.org>

